

הנל מעלין לארץ ישראל ולירושלים

(תנובה למאמרו של הרב יעקב זיסברג, 'צהרי ט')

א. ירושלים מקודשת מתוך ארץ ישראל

במאמרו: "הכל מעלין לארץ ישראל ולירושלים" (אות ב/5) הביא הרב יעקב זיסברג את דברי מו"ר הרצי"ה קוק זצ"ל. הרצי"ה כתב בביאורו של הביטוי "ירושלים מקודשת מכל ארץ ישראל", שאין הכוונה למ"ם היתרון, דהיינו: מקודשת **יותר מכל** ארץ ישראל, אלא למ"ם היחס, דהיינו: שירושלים מקודשת מתוך כל ארץ ישראל ומכוחה. הרב זיסברג העיר על כך שביטוי זה כלל לא מופיע במשנה, והוסיף והקשה שגם כתוב שם שארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, וודאי שאין הכוונה לומר שארץ ישראל מקודשת מכוחה של חו"ל.

נראה לענ"ד שמו"ר הרצי"ה קוק זצ"ל אכן לא ציטט במדויק את הביטוי "ירושלים מקודשת מכל ארץ ישראל" אלא הסתפק בנוסח השגור בלשונו. אולם הרעיון הוא אותו רעיון. גם לפי הנוסח המדויק (כלים א, ח): "לפנים מן החומה מקודש מהם" - הכוונה היא שירושלים מקודשת מהם - לא במ"ם היתרון אלא במ"ם המוצא, דהיינו: שירושלים מקודשת מכוחן של הערים המוקפות חומה, והערים המוקפות חומה מקודשות מכוח ארץ ישראל כולה (ואכן הגר"ח מבריסק כותב שכאשר בטלה קדושת הארץ, בטלה גם קדושת הערים המוקפות חומה). אדרבה, ההבדל בסגנון מעיד על כך: לגבי ארץ ישראל נאמר (כלים א, ו): "ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות", ואילו לגבי ירושלים נאמר שם: "לפנים מן החומה מקודש מהם". הבדל זה יכול אולי ללמדנו שקדושתה של ארץ ישראל היא מכוח עצמה, ואילו קדושתה של ירושלים היא מכוחה של ארץ ישראל. ויש לומר שאמנם קדושת ארץ ישראל אינה נובעת מן העולם כולו, שהרי ליתר הארצות אין קדושה כלל, וא"כ קדושתה של הארץ היא מכוח עצמה; מה שאין כן בקדושת ירושלים, שהיא תמצית קדושתה של ארץ ישראל. גם באשר לארץ ישראל יתכן שכוונת המשנה היא לארץ ישראל **המערבית**, וכפי שאכן יש תוספת המקבילה למשנה זו במדרש (במדבר רבה פר' ז' סי' ח), שם נאמר:

מכאן נתנו חכמים מוחיצות ואמרו: עשר קדושות הן, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות... ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן. ארץ כנען כשרה לבית שכינה, ואין עבר הירדן כשר לבית שכינה. עיר חומה מקודשת מן הארץ...

המשנה לא הזכירה מעלה זו, כי ייתכן שהכוונה במעלה הראשונה, שארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, לארץ **כנען**, שהיא מקודשת מיתר החלקים של ארץ ישראל כולה (ע"י רש"ש שם אות יח). ובוה מיושב מדוע הזכירה המשנה (כלים שם) ביתרונה של ארץ ישראל רק את העומר, שתי הלחם והביכורים (השווה בין הגרסאות השונות שם) ולא תרומות ומעשרות, שהם מצויים יותר וחובתם מוטלת על כל אדם¹. כי המשנה מתייחסת לארץ כנען, שממערב לירדן, וההבדל בינה לבין עבר הירדן המזרחי מתבטא במצוות אלו בלבד.

לגופו של הרעיון יש להעיר מרש"י (ערכין לב, ב ד"ה וקידשתם), שכתב שערים המוקפות חומה נתקדשו על ידי שתי תודות ושיר. יתירה מזאת כתב המאירי (חגיגה ג, ב ד"ה קדושה; חולין ז, ב ד"ה כיבוש; שלא כדבריו במגילה י, א), **שכל** ארץ ישראל התקדשה בתודות ושיר. והדברים טעונים הסבר: הרי בשתי תודות ושיר קידשו את ירושלים ולא את הערים המוקפות חומה! ובכלל, הרי אסור להוציא תודה מחוץ לירושלים! וע"כ צריך לומר שקדושת ערים מוקפות חומה היא קדושת מחנה ישראל, וכשקידשו את ירושלים בקדושת מחנה ישראל קידשו גם את כל הערים המוקפות חומה באותה קדושה; אלא שירושלים, בהיותה מקור הקדושה וסמוכה ורצופה למקדש, קדושתה גדולה יותר. א"כ נמצא שערים המוקפות חומה נתקדשו מכוח ירושלים ולא להיפך.

והגרי"ד סולובייצ'ק כתב (בשיעוריו לזכר אביו, ח"א בענין קריאת התורה) שארץ ישראל נתקדשה מכוח קדושת המקדש. אולם זה היה בבית שני, שקיבלו רשות לבנות את המקדש ובאו תחילה לירושלים, ומשם התפשטה הקדושה לכל רחבי ארץ ישראל. לעומת זאת, בקדושה הראשונה המהלך היה הפוך: קודם קידשו את ארץ ישראל ורק אחר כך את ירושלים. ואי אפשר היה לקדש את ירושלים לפני שקידשו קודם את ארץ ישראל. ולדבריו יש לומר שקדושתה של ירושלים היא מכוחה של קדושת ארץ ישראל רק בקדושה ראשונה, בעוד שבקדושה שנייה קדושת ארץ ישראל כולה היא מכוחה של קדושת ירושלים.

יש כאן סגירת מעגל. תחילת התהליך הוא קדושה של ארץ ישראל, כשהמטרה היא ירושלים. קדושת ירושלים נמצאת בכוח בתוך ארץ ישראל, שהרי הארץ כולה מיועדת לשכינה (במדבר רבה שם). ואילו בקדושה השנייה הסדר הוא הפוך: לאחר קידוש ירושלים בפועל, ניתן להשליך את הקדושה ממנה חזרה לכל רחבי ארץ ישראל. ולכן אין צורך באותו קידוש שהיה בקדושה ראשונה. והדברים צריכים עדיין בירור וליבון.

1. **הערת העורך (נ. א.)**: אמנם אפשר היה לדחות דיוק זה בטענה שחייב תרו"מ נוהג אף בחו"ל (סוריא, עמון ומואב, בבל ומצרים: ע"י רמב"ם הל' תרומות א, ו); אולם הדיוק עדיין קיים ביחס לשמיטה, שאינה נוהגת בארצות הסמוכות לארץ ישראל, אך נוהגת בעבר הירדן (ע"י רמב"ם הל' שמיטה ויובל ד, כו-כח).

ב. שיטת התשב"ץ

הרב זיסברג הביא במאמרו (שם, אות ג) את שיטת התשב"ץ, הסובר שדין "הכל מעלין לארץ ישראל" הוא מכוח המצוות התלויות בה, ודין "הכל מעלין לירושלים" הוא מכוח המצוות היתרות בה. ועל כך הביא את קושיית האחרונים: אלו מצוות יתירות ישנן בירושלים בזמן הזה, שמכוחן יש מקום לכפות על עלייה לירושלים? ועל כך יש להשיב שתי תשובות: 1. גם כשהתשב"ץ אומר שמצוות הדירה בארץ היא בגלל המצוות התלויות בה, אין הכוונה רק לקיום מצוות מסוימות, כי יתכן שאדם דר בארץ ולא מקיים בפועל כמעט אף אחת מן המצוות התלויות בארץ. למשל בימינו, תרו"מ מפרישים המשגיחים; יתר האיסורים, טבל ערלה, וכדו' - הם רק הימנעות מאיסור; אך אין בהן מצוה מעשית; שמיטה רובם מקיימים רק בכך שנמנעים מלאכול ספיחין². אם כן, אלו מצוות מקיים אדם הדר בארץ? ע"כ יש לומר שהמצוות רק משקפות את קדושת המקום. ויש שתי קדושות לארץ ישראל: קדושה סגולית, שאינה קשורה ואינה מתבטאת במצוות, וקדושת הכיבוש והקידוש, המתבטאת במצוות. ביטוי זה - כיום הוא ברובו מדרבנן. אך הרקע לכך הוא עמוק יותר. ובתחילת מסכת גיטין (ב, א) נכתב בחידושי הרמב"ן והריטב"א, שחיבת הארץ מתייחסת גם לגבולות עולי מצרים, בעוד שקדושת הארץ מתייחסת בעיקר לגבולות עולי בבל. והדברים טעונים עוד הסבר, ואכמ"ל.

2. החיוב של בן הזוג לעלות עם בן זוגו הוא חיוב מיוחד. גם אם אדם חייב לדור בארץ, לכפות על בן זוגו לעלות, הדבר אינו פשוט. הראשונים (כתובות קי, ב) מזכירים בעיות של חששות מפני סכנת דרכים וכדו'. גם אם האדם עצמו חייב לעלות למרות כל החששות, לא די בכך כדי לכפות את בן זוגו לעלות³. כי בן זוגו יכול לטעון שהוא חושש מפני חששות שונים, ו"לב יודע מרת נפשו". ומכיון שגדר הישיבה בארץ לא ברור אם הוא מטעם קדושת הארץ או המצוות התלויות בה, יכול צד אחד לטעון שהמצוות התלויות בארץ נוהגות רק מדרבנן, ולדחות בכך את טענת בן זוגו, הסובר שהן נוהגות מן התורה. ועל כן לא ניתן לכוף על כך במקום סכנה.

2. אמנם לפי הרמב"ן (ספר המצוות, נוספות למצוות עשה, ג) יש מצוות עשה לאכול פירות שביעית; אך רבים ה"חוששים" מקיום מצוה זו. מדברי הרמב"ם נראה שחולק על כך (עי' מגילת אסתר לשהמ"צ שם) והחזו"א (שביעית יד, י) מדקדק כך גם בפירושם של דברי הרמב"ן. ועי' "שבת הארץ" (פ"ו ה"א אות א; פ"ו ה"א אות ב).

3. הערת העורך (ע. א.): עי' במאמרו של הרב יונתן אלרן: "יישוב ארץ ישראל בשעת סכנה" (צ'הר' ו).